

Naslov originala
Miriam Toews
Women Talking

Canada Council Conseil des arts
for the Arts du Canada

We acknowledge the support
of the Canada Council for the Arts for this translation.

Copyright © 2018 Miriam Toews
All rights reserved
Copyright © 2018 za srpski jezik Kosmos izdavaštvo, Beograd

MIRIJAM TEVS

RAZGOVORI ŽENA

Sa engleskog prevela
Maja Kostadinović

Za Marh
Ricordo le risante

I za Erika
E ancora ridiamo

Beleška o romanu

Između 2005. i 2009, u Manitobi, zabačenoj menonitskoj koloniji u Boliviji, prema kanadskoj provinciji, mnoge devojke i žene budile bi se ujutru omamljene i u bolovima, s telom koje krvari i prekriveno je masnicama, pošto su tokom noći napastvovane. Napadi su pripisivani duhovima i demonima. Neki članovi kolonije smatrali su da žene pate zato što ih Bog ili Sata-na kažnjavaju za grehe; mnogi su optuživali žene da lažu kako bi privukle pažnju ili sakrile preljubu; drugi su verovali da je sve to posledica divlje ženske mašte.

Na kraju je otkriveno da osmorica muškaraca iz kolonije koriste anestetik za životinje da onesveste žrtve i siluju ih. Ti muškarci su 2011. godine osuđeni na bolivijskom sudu i dobili su duge zatvorske kazne. Godine 2013, dok su osuđeni muškarci još bili u zatvoru, izvešteno je da se slični napadi i drugi oblici seksualnog zlostavljanja i dalje dešavaju u koloniji.

Roman *Razgovori žena* predstavlja literarnu reakciju na događaje iz stvarnog života, kao i čin ženske mašte.

M.T.

RAZGOVORI ŽENA

ZAPISNIK RAZGOVORA ŽENA

Odnosi se na ženske sestanke u Moločna koloniji 6. i 7. juna, 2009, koje je zabeležio Avgust Ep.

Prisutne:

Žene iz porodice Loven

Greta, najstarija

Mariš, najstarija Gretina ćerka

Mejal, mlađa Gretina ćerka

Autje, Marišina ćerka

Žene iz porodice Frisen

Agata, najstarija

Ona, najstarija Agatina ćerka

Salome, mlađa Agatina ćerka

Neitje, Salomina sestričina

6. JUN

Avgust Ep, pre sastanka

Zovem se Avgust Ep – što je nebitno, osim u smislu da sam postavljen za zapisničara ženskih sastanaka jer su žene nepismene i ne mogu to same da obave. Pošto su ovo zapisnici, a ja sam zapisničar (takođe i učitelj i svakodnevno nalažem svojim učenicima da čine to isto), smatram da moje ime treba da se nalazi na vrhu strane zajedno s datumom. Ona Frisen, takođe iz kolonije Moločna, zamolila me je da vodim zapisnik – mada nije upotrebila reč „zapisnik“, već me je pitala da li bih pribeležio sastanke i sastavio dokument koji se na njih odnosi.

Sinoć smo obavili taj razgovor, na zemljanoj stazi između njene kuće i šupe u kojoj stanujem otkako sam se vratio u koloniju pre sedam meseci. (Privremeno rešenje, prema Pitersu, biskupu Moločne. „Privremen“ se može odnositi na bilo koji vremenski period, pošto Piters nije sklon opšte priznatom shvaćanju sati i dana. Večno smo ovde ili u Raju, i to je sve što treba da znamo. Glavne kuće u koloniji služe za smeštaj porodica, a ja sam sâm, pa je moguće da ću uvek, zauvek, živeti u šupi, što mi ne smeta. Veća je od zatvorske ćelije i dovoljno velika za mene i konja.)

Razgovarajući, Ona i ja smo izbegavali senku. Jednom joj je, usred rečenice, vetar zadigao suknju i osetio sam kako mi njen porub dotiče nogu. Koračali smo u stranu, izlazeći na sunce iznova i iznova, dok su se senke produžavale, sve dok svetlost nije nestala, i Ona se nasmejala i zamahnula pesnicom ka zalazećem suncu, nazivajući ga izdajicom, kukavicom. Borio sam se sa idejom da joj objasnim hemisfere, da sunce moramo deliti s drugim

delovima sveta, da bi čovek, ako posmatra zemlju iz svemira mogao videti po petnaest zalazaka sunca na dan – i da bi deleći sunce, svet mogao naučiti da deli sve ostalo, da sve pripada svima! Umesto toga klimnuo sam glavom: Da, sunce je kukavica. Poput mene. (Ćutao sam i zbog toga što me je upravo oduševljeno verovanje da sve možemo deliti nedavno poslalo u zatvor.) Istina je da nisam ovladao dopadljivim metodom razgovora, a ipak, na nesreću, iz minuta u minut trpim agoniju neizražene misli.

Ona se ponovo nasmejala, i njen smeh me ohrabrio. Poželeo sam da je pitam da li sam za nju fizički podsetnik na zlo, i da li me kolonija posmatra kao takvog. Ne zato što sam bio u zatvoru, nego zbog onog što se desilo davno, pre nego što su me uhapsili. Umesto toga, prosto sam se složio da vodim zapisnik, naravno – pošto nisam imao drugog izbora nego da se složim, jer bih učinio sve na svetu za Onu Frisen.

Pitao sam je zašto žene žele da se sastanci zabeleže kad neće moći to da pročitaju. Ona, obolela od narfe, ili od nerava – kao i ja, moje ime Ep, potiče od jasike,* Drhtave Jasike, drveta s lišćem koje podrhtava, drveta koje nekad nazivaju Ženskim Jezikom, pošto njegovo lišće nikad ne miruje – odgovorila je sledeće:

Videla je dve životinje nešto ranije, veoma rano ujutru, vevericu i zeca. Posmatrala je kako veverica juri zeca, trčeći punom brzinom. Baš kad je htela da ga dotakne, zec je skočio u vazduh, pola metra ili više. Zbunjena veverica, ili je bar Ona tako mislila, zatim bi se okrenula i pojurila zeca iz drugog pravca samo da bi ponovo naletela na prazan prostor pošto bi zec, u poslednjem trenutku, skočio visoko u vazduh, izbegavajući kontakt s vevericom.

Dopala mi se priča zato što ju je Ona pričala, ali nisam razumeo zašto je priča, niti kakve to veze ima sa zapisnicima.

Igrali su se!, rekla mi je.

Stvarno?, pitao sam.

Ona je objasnila da možda nije trebalo da vidi vevericu i zeca kako se igraju. Bilo je veoma rano ujutru, vreme kad samo

* Aspen-jasika, drhtav, plašljiv.

Ona luta kolonijom, kosa joj nije bila lepo pokrivena, haljina joj je suviše neuredno porubljena, sumnjiva figura – đavolova ćerka, kako ju je Piters zvao.

Ali, zaista si to videla?, pitao sam. Tu tajnu igru?

Da, odvratila je, sopstvenim očima – koje su u trenutku pričanja priče zasijale od uzbuđenja.

Sastanke su žurno organizovale Agata Frisen i Greta Loven kao reakciju na čudne napade koji muče žene Moločne već nekoliko godina unazad. Od 2005, skoro sve devojke i žene silovali su duhovi ili Satana, kako su mnogi u koloniji verovali, za kaznu za grehe. Napadi su se dešavali noću. Dok porodice spavaju, devojke i žene bile bi onesvešćene anestetikom u spreju koji se koristi za naše domaće životinje, napravljen od velebilja. Sledećeg jutra budile bi se u bolovima, grogi i često krvareći, a nisu razumele zašto. Nedavno se ispostavilo da su osmorica demona odgovornih za napade zapravo muškarci iz Moločne, neki od njih bliski rođaci – braća, ujaci, nećaci – žrtava.

Prepoznao sam jednog od njih, jedva. Igrali smo se zajedno u detinjstvu. Znao je imena svih planeta, ili ih je izmišljao. Dao mi je nadimak Froag, što na našem jeziku znači „pitanje“. Želeo sam da se oprostim s tim dečakom pre nego što sam napustio koloniju s roditeljima, ali majka mi je rekla da ima problema s kutnjacima, da je dobio neku infekciju i da mu nije dozvoljeno da izađe iz sobe. Sad nisam siguran da je to bila istina. U svakom slučaju, ni on ni bilo ko drugi iz kolonije nije se pozdravio s nama pre nego što smo otišli. Ostali počinioci su znatno mlađi od mene, i nisu se ni rodili ili su bili odojčad kad sam otišao s roditeljima, pa ih se ne sećam.

Moločna je samouprava, poput svih kolonija u okolini. Piters je najpre planirao da zaključa te muškarce u šupu (pretpostavljam, sličnu onoj u kojoj živim) na nekoliko dekada, ali ubrzo je postalo očigledno da im je život u opasnosti. Onina mlađa sestra, Salome, napala je jednog od njih kosom; a drugog je grupa

pijanih i gnevnihi kolonista, muških rođaka žrtava, obesila za ruke na granu drveta. Tamo je umro, navodno zaboravljen, kad su se pijani gnevni ljudi onesvestili u polju siraka pokraj drveta. Nakon toga, Pitera je, zajedno sa starešinama, odlučio da pozove policiju kako bi muškarci bili uhapšeni – radi sopstvene bezbednosti, pretpostavljam – i odvedeni u grad.

Preostali muškarci u koloniji (osim senilnih, starih, hromih i mene, iz ponižavajućih razloga) otišli su u grad da plate kauciju za pritvorene napadače, u nadi da će moći da se vrata u Moločnu dok čekaju suđenje. Kad se vrata, ženama Moločne biće data prilika da oprostite ovim muškarcima, garantujući svima na taj način mesto u Raju. Ako ne oprostite muškarcima, kaže Pitera, žene će morati da napuste koloniju i odu u spoljašnji svet, o kojem ne znaju ništa. Žene imaju veoma malo vremena, samo dva dana, da odluče šta im je činiti.

Ona mi je rekla da su žene Moločne juče glasale. Na glasačkom listiću su postojale tri opcije.

1. Ne činiti ništa.
2. Ostati i boriti se.
3. Otići.

Uz svaku opciju je išla ilustracija, pošto žene ne znaju da čitaju. (Beleška: nije mi namera da stalno ističem činjenicu da žene ne znaju da čitaju – samo kad je neophodno da objasnim izvesne akcije.)

Neitje Frisen, šesnaestogodišnja ćerka pokojne Mine Frisen, sada trajna šticeńica svoje tetke Salome Frisen (Neitjinog oca, Baltasara, pre nekoliko godina Pitera je poslao u udaljen severozapadni deo zemlje da kupi dvanaest jednogodišnjih ždrebacka, i on se još nije vratio), nacrtala je ilustracije:

Pokraj „Ne činiti ništa“, nalazio se prazan horizont. (Mada sam ja pomislio, ali to nisam rekao, da se time može ilustrovati i opcija za odlazak.)

Pokraj „Ostati i boriti se“ nalazi se crtež dva pripadnika kolonije u krvavom duelu noževima. (Ostali su smatrali da je crtež suviše nasilan, ali značenje je jasno.)

Pored opcije „Odlazak“ nalazio se crtež zadnjice konja. (Ponovo sam pomislio, ali to nisam rekao, da je time prikazano da žene gledaju kako *drugi* odlaze.)

Ishod je predstavljao mrtvu trku između brojeva dva i tri, krvavog duela noževima i zadnjice konja. Žene iz Frisen porodice, pretežno, žele da ostanu i bore se. Lovenove bi radije otišle, mada ima nagoveštaja da se u oba tabora menjaju uverenja.

Ima ženâ u Moločni koje su glasale da se ne radi ništa, da se stvari prepuste Gospodu, ali one danas nisu došle. Najglasnija od njih je Džens sa Ožiljkom, odrešita pripadnica kolonije, zadužena za nameštanje kostiju, poznata i po tome što ima odlično oko za odmeravanje razdaljine. Jednom mi je objasnila da, kao Moločnanka, ima sve što želi; samo treba da ubedi sebe da želi veoma malo.

Ona mi je rekla da je Salome Frisen, zadrta ikonoklastičarka, na jučerašnjem sastanku nagovestila da „ne činiti ništa“ u realnosti zapravo nije opcija, ali da će dopuštanje ženama da glasaju za „ne činiti ništa“, u najmanju ruku biti osnažujuće. S njom se slagala Mejal (što na donjonemačkom znači „devojčica“) Loven, prijateljski nastrojena žena koja ne gasi cigaretu, ima požutele jagodica na dva prsta, a podozrevam i tajni život. Ali je takođe istakla, rekla mi je Ona, da Salome Frisen nije miropomazana kao ona koja proglašava šta predstavlja realnost ili koje su opcije. Ostale Lovenove su klimale glavama na to, dok su Frisenove izražavale nestrpljenje brzim, prezrivo gestovima. Ovaj tip sitnog konflikta dobro ilustruje kvalitet debate između dve grupe, Frisenovih i Lovenovih. Međutim, pošto nema mnogo vremena, a potreba za odlukom je hitna, žene Moločne su se kolektivno složile da ove dve porodice debatuju za svaku opciju i protiv nje – izuzimajući opciju „Ne činiti ništa“, koju je većina žena odbacila kao *dumhajt* – zaključivši da nije prikladna i, najzad, da odaberu kako je najbolje primeniti odabranu opciju.

Zabeleška o prevodu: Žene govore *plautdojč*,^{*} ili donjonemački, jedini jezik koji znaju i jezik kojim govore svi pripadnici kolonije Moločna, mada dečake Moločne sad u školi podučavaju osnovama engleskog, a muškarci pomalo govore i španski. Donjonemački je srednjovekovni jezik bez pisma koji izumire, mešavina nemačkog, holandskog, pomeranskog i frizijskog. Veoma malo ljudi na svetu govori donjonemački i svi koji to čine su menoniti.** Pre nego što pribeležim zapisnike sa sastanaka moram na engleski da prevedem (brzo, u glavi) ono što žene govore, kako bih to mogao da zapišem.

Još jedna beleška, nebitna za debatu žena, ali za ovaj dokument je neophodno da objasnim zašto ja umem da čitam, pišem i razumem engleski jezik: naučio sam engleski u Engleskoj, gde su moji roditelji, prvobitno iz Moločne, otišli nakon što ih je ekskomunicirao tadašnji biskup Moločne, Pitera Stariji, otac Pitera, trenutnog biskupa Moločne.

Dok sam tamo bio na četvrtoj godini studija, doživio sam nervni slom (Narfa) i upustio se u izvesne političke aktivnosti zbog kojih sam na kraju bio izbačen i proveo izvesno vreme u zatvoru. Tokom zatvoreništva, majka mi je preminula. Otac mi je nestao godinama pre toga. Nemam braće i sestara pošto je majci uklonjena materica nakon porođaja sa mnom. Ukratko, u Engleskoj nisam imao nikog i ništa, mada sam uspeo, tokom boravka u zatvoru, da steknem učiteljsku diplomu dopisne škole. Našavši se u gadnoj situaciji, bez doma i polulud – ili sasvim lud – odlučio sam da počinim samoubistvo.

Istražujući različite mogućnosti, zaspao sam u javnoj biblioteci najbližoj parku u kojem sam sebi napravio dom. Spavao sam veoma dugo i bibliotekarka me najzad ćušnula i rekla da moram da odem zato što se biblioteka zatvara. Bibliotekarka, starija žena, primetila je da sam plakao i da delujem razbarušeno i

^{*} *Plauttdeutsch*.

^{**} Hrišćanska zajednica anabaptističke denominacije. Dobili su ime po svešteniku iz Frizije, Menu Simonsu. Poznati su po strogo pacifističkim stavovima.

uznemireno. Pitala me je šta nije u redu. Reкао sam joj istinu: da više ne želim da živim. Ponudila je da me odvede na večeru i dok smo obedovali u malom restoranu preko puta biblioteke, pitala me je odakle sam, iz kog dela sveta?

Ispricao sam joj da potičem iz dela sveta koji je ustanovljen tako da predstavlja sopstveni svet, odvojen od ostatka planete. U izvesnom smislu, rekao sam joj, moji ljudi (sećam se da sam reći „moji ljudi“ izgovorio ironično, pa istog trena osetio stid i bez reći zatražio oproštaj) ne postoje, ili bi bar trebalo tako da izgleda.

Možda nije potrebno mnogo vremena da poveruješ da *stvarno* ne postojiš, rekla je. Ili da tvoje telesno postojanje predstavlja izopačenost.

Nisam bio siguran na šta misli, i žustro sam se počeo po glavi, poput psa koji ima krpelje.

A posle toga?, pitala je.

Studije, kratko, a zatim zatvor, rekao sam joj.

Ah, odvrtila je, možda te dve stvari nisu uzajamno isključive.

Ponovo sam se glupo osmehnuo. Moj pohod u svet doveo je do toga da budem uklonjen iz sveta, rekoh.

Kao da si doveden u postojanje da ne bi postojao, rekla je uz smeh.

Izdvojen da bi se prilagodio. Da, rekao sam, pokušavajući da se smejem s njom. Rođen da ne budem.

Zamišljao sam sebe kao vrištavo odojče koje vade iz materice, a potom žurno uklanjaju matericu i bacaju je kroz prozor kako bi sprečili pojavu druge gnusobe – ovo rođenje, ovaj dečak, njegova nagost, njen stid, njegov stid, njihov stid.

Rekao sam bibliotekarki da je teško objasniti odakle potičem.

Upoznao sam putnika iz drevne zemlje, rekla je bibliotekarka, očigledno citirajući pesnika kojeg poznaje i voli.

Ponovo nisam bio siguran na šta misli, ali sam klimnuo glavom. Objasnio sam da sam prvobitno bio menonit iz kolonije

Moločna i da su se moji roditelji, pošto su bili ekskomunicirani, preselili u Englesku kad mi je bilo dvanaest godina. Niko se nije pozdravio s nama, rekao sam bibliotekarki (zauvek ću živeti sa sramotom što sam izgovorio nešto tako bedno). Godinama sam verovao da smo bili primorani da napustimo Moločnu zato što sam uhvaćen kako kradem kruške s farme u susednoj koloniji Čortica. U Engleskoj, gde sam naučio da čitam i pišem, ispisao sam svoje ime kamenjem na velikom zelenom polju kako bi me Bog brzo pronašao i kako bi moja kazna bila potpuna. Takođe sam pokušao da ispišem reč „ispovest“ kamenjem iz ograde naše bašte, ali je moja majka Monika primetila da kameni zid između našeg i susednog vrta nestaje. Jednog dana me pratila do zelenog polja, duž uske staze koju su kolica s jednim točkom ostavila na tlu, i uhvatila me na delu kako se predajem Bogu, koristeći kamenje iz ograde da naznačim svoju lokaciju krupnim slovima. Posela me na zemlju i zagrlila, ne govoreći ništa. Malo kasnije mi je ispričala da moram vratiti kamenje u ogradu. Pitao sam mogu li da vratim kamenje kad me Bog pronađe i kazni. Bio sam silno iscrpljen od očekivanja kazne, i želeo sam da se to što pre završi. Pitala me je zbog čega Bog treba da me kazni, pa sam joj ispričao za kruške i svoje misli povodom devojaka, mojih crteža i moje želje da pobeđujem u sportu i budem snažan. Da sam tašt i nadmetački nastrojen i pohotan. Majka se tada nasmejala, ponovo me zagrlila i izvinila se zbog smeha. Rekla je da sam normalan dečak, da sam dete Boga – Boga punog ljubavi, ma šta drugi pričali – ali da su komšije uznemirene zbog ograde koja nestaje, i da moram da vratim kamenje.

Sve sam to ispričao bibliotekarki.

Odvratila je da razume zašto je moja majka rekla ono što je rekla, ali da bi ona, da je bila tamo, da je ona bila moja majka, rekla nešto drugo. Rekla bi mi da *nisam* normalan – nevin sam, da, ali imam neobično duboku potrebu da mi bude oprošteno mada nisam učinio ništa loše. Većina ljudi, rekla je, oslobađa sebe maltene celokupne odgovornosti za promenu sentimentalno bojeći prošlost. Zatim živimo slobodno, srećno, ili ako nismo sasvim

srećni, ipak živimo bez velikog bola. Bibliotekarka se nasmejala. Rekla je da bi mi ona, da je bila na tom zelenom polju sa mnom, pomogla da steknem osećaj da mi je oprošteno.

Oprošteno za šta tačno? Pitao sam je. Za krađu krušaka, crtanje nagih devojaka?

Ne, ne, odgovorila je bibliotekarka, oprošteno zbog toga što sam živ, što postojim na svetu. Zbog arogancije i jalovosti bitisanja, zbog apsurdnosti toga, smrada toga, nerazumnosti toga. To je ono što osećaš, dodala je, tvoja unutrašnja logika. Upravo si mi to objasnio.

Nastavila je govoreći da su, po njenom mišljenju, sumnja, nesigurnost i dovođenje u pitanje neraskidivo povezani s verom. Plodno postojanje, rekla je, način da se bude na svetu, zar ne?

Nasmešio sam se. Počešao. Svet, rekoh.

Čega se sećaš iz Moločne?

One, rekoh. One Frisen.

I počeo sam da joj pričam o Oni Frisen, devojci mojih godina, istoj ženi koja me je zamolila da vodim zapisnik sastanaka.

Nakon dugog razgovora s bibliotekarkom o Oni, tokom kojeg sam uglavnom ja pričao, mada ne sve vreme – kako smo se igrali, kako smo merili godišnja doba po izduživanju svetlosti, kako smo se pretvarali da smo buntovni učenici koje naš vođa Isus najpre nije shvatio, a zatim smo posthumno smatrani herojima, kako smo se borili na konjima sa stubovima od ograde (trčeci punom brzinom, poput vitezova, kao veverica i zec iz Onine priče), kako smo se poljubili, kako smo se svađali – bibliotekarka je predložila da se vratim u Moločnu, na mesto gde je život za mene imao smisla, bar nakratko, bar u imaginarnoj igri tokom sumraka i da pitam biskupa (Pitersa Mlađeg, koji je bio isto godište kao moja majka) da me prihvati za člana kolonije. (Nisam rekao bibliotekarki da bi to značilo da tražim od Pitersa da mi oprostí grehe mojih roditelja, grehe koji se odnose na skladištenje intelektualnog materijala i deljenje i propagiranje tog materijala, mada su to bile knjige o umetnosti, fotografije slika koje je moj otac pronašao u đubretu iza škole u gradu, i mada je bio kriv

samo za deljenje tih fotografija s drugim članovima kolonije, pošto nije umeo da pročita tekst). Takođe je predložila da ponudim da podučavam moločanske dečake engleskom jeziku, jeziku koji im je potreban da bi obavljali posao van kolonije. Rekla je da treba ponovo da se sprijateljim sa Onom Frisen.

Nisam imao šta da izgubim. Prihvatio sam njen savet.

Bibliotekarka je zamolila svog supruga da mi dâ posao vozača u svojoj firmi koja prevozi putnike do aerodroma u limuzinama i mada nisam imao važeću dozvolu, radio sam za njega tri meseca kako bih zaradio dovoljno novca da kupim kartu do Moločne. U tom periodu sam spavao na tavanu hostela. Noću, kad mi se činilo da će mi glava eksplodirati, trudio sam se da ležim što nepokretnije. Svake noći, u tom hostelu, dok sam ležao nepokretan u svom krevetu, zatvorio bih oči i slušao veoma tiho sviranje klavira, snažne, teške akorde bez glasovne pratnje. Jednog jutra sam pitao čoveka koji čisti hostel i takođe spava tu, da li je ikad noću čuo tiho sviranje klavira i teške akorde. Rekao je da nije. Najzad sam shvatio da je muzika koju noću čujem dok glava samo što mi ne eksplodira himna „Velika je tvoja vera“, i da slušam sopstvenu sahranu.

Piters, koji nisi iste visoke crne čizme kakve je njegov otac nekad nosio, ili bar slične, uzeo je u obzir moj zahtev za ponovno primanje u koloniju. Najzad je rekao da će ga odobriti po uslovom da se odrekнем roditelja (uprkos tome što je majka mrtva, a otac nestao) pred starešinama i da budem kršten u crkvi i složim se da podučavam dečake osnovama engleskog jezika i prostoј matematici u zamenu za sklonište (gorepomenutu šupu) i tri obroka dnevno. Rekao sam Pitersu da ću se krstiti i da ću podučavati dečake, ali da se neću odreći roditelja. Piters se neveselo složio, pošto je silno želeo da dečaci uče račun, ili možda zbog toga što ga je moj izgled uznemirio, jer sam veoma ličio na svog oca.